

2. Бичкова С.С. Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання: підручник. Київ:КНТ, 2008. 498 с. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/17202/1/20210222_308.pdf
3. Бурлака, І. В. До питання про суб'єктів відповідальності за шкоду, завдану особами, які не досягли повноліття [Електронний ресурс]. Теорія і практика правознавства. Електр. наук. фахове видання Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого. 2013. Вип. 1 (3). URL: http://nauka.juracademy.kharkov.ua/download/el_zbirnik/1.2013/Burlaka.pdf
4. Ківалова Т.С. Зобов'язання відшкодування шкоди у цивільному законодавстві України (теоретичні аспекти): моногр. Одеса: Юридична література, 2008. 360 с.
5. Колінько Ц. Проблеми доведення моральної шкоди за законодавством України. Підприємництво, господарство і право. 2020. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.8.05> (дата звернення 04. 02.2022).
6. Митрофанов І. І. «Шкода» та «збитки»: співвідношення понять. Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського. 2012. Вип. 3 (74). С. 196–200.
7. Присяжнюк В. П. Цивільно-правова відповідальність за збиток і шкоду, що завдані працівникам правоохоронних органів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». К., 2011. 18 с.
8. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

*Майка Наталія Володимирівна,
кандидат юридичних наук*

РЕЧОВО-ПРАВОВІ СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ

Питання захисту права власності було та залишається є об'єктом дослідження багатьох вчених (О. Дзера, І. Дзера, О. Гнатів, Р. Майданик, І. СпасибоФатеева, О. Підпригора, Я. Шевченко інших) проте актуальності не втрачає. Нині Україна вибрала курс на запровадження європейських правових стандартів (Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом), тому в рамках гармонізації цивільного законодавства з правом європейського союзу, вважаємо важливим для майбутніх наукових доробок розглянути, які існують процедури захисту права власності, які специфічні риси їм притаманні, які моделі були запроваджені та діють на вітчизняних теренах.

Традиційно способи захисту права власності поділяють на : речово-правові і зобов'язальні. До перших відноситься віндикаційний і негаторний позови, а також допоміжні речово-правові позови, такі як позов про визнання права власності. Ради справедливості, необхідно відмітити, що науковці пропонують й інші класифікації речово-правових способів захисту права власності. Проте, в нашому дослідженні ми використовуємо традиційний підхід.

Концепція речово-правових способів захисту права власності спрямована на захист права власності від безпосереднього неправомірного впливу третіх осіб. Згідно Цивільного кодексу України (далі ЦК України), у правовідносинах можуть мати місце такі способи захисту прав: витребування майна із чужого незаконного володіння (ст. 387 ЦК України); витребування майна від добросовісного набувача (ст. 388 ЦК України); усунення перешкод у здійсненні права користування та розпорядження (ст. 391 ЦК України); визнання права власності (ст. 392 ЦК України); відшкодування шкоди, завданої внаслідок знищення об'єкта власності (ст. 394 ЦК України) [1].

Оскільки специфіка речових правовідносин полягає в тому, що суб'єкт таких майнових прав (як наприклад, власник) не пов'язаний з конкретними зобов'язаннями, захист цих прав можливий від будь-якого їх порушника. Такі засоби захисту майнових прав мають на меті відновити володіння, користування і розпорядження власником належною йому річчю, або усунути перешкоди для цього, або знищити сумніви для здійснення цих правомочностей. Захист майнових прав цієї групи традиційно спрямована на речовий об'єкт, за допомогою якого здійснюється вплив і на право на такий об'єкт. Особливо яскраво це знаходить свій вияв при віндикації, що полягає у витребуванні особою майна з чужого незаконного володіння. Також і в разі пред'явлення негаторного позову, спрямованого на усунення неможливості користуватися річчю [2, с. 223-226].

Визнання права власності є одним із способів захисту найбільш повного речового права. Позов про визнання права власності – це не пов'язана з відносними правовідносинами матеріально-правова вимога власника майна про констатацію (встановлення) перед третіми особами факту приналежності позивачеві права власності на майно, якщо це право оспорується або не визнається іншою особою, а також у разі втрати ним документа, який засвідчує його право власності [3, с. 106-108].

Якщо проводити аналіз зарубіжного досвіду нормативного регулювання захисту права власності, слід звернутися до законодавства Франції та Німеччини як провідних держав Європейського Союзу.

Зокрема, як зазначено у ст. 2282 Французького цивільного кодексу, власність захищається від посягань на неї або правопорушень, які

загрожують праву власності, незалежно від виду речового права (чи особа є повноцінним власником майна чи має більш обмежене коло речових прав — лише володіння, користування або сервітут) шляхом подання посесорних позовів [4, с. 644].

Окремі елементи посесорного процесу, а так правова охорона володіння застосовувалися на наших землях ще від XVI століття. У нашій цивілістиці також вже лунали пропозиції щодо запровадження посесорного захисту. При цьому іноді під цим поняттям розуміється доволі широкий діапазон правового впливу на порушника. Скажімо, якщо виходити тільки з того, що наявність чи відсутність права на боці позивача не має ніякого значення для результативності домагання, до посесорної прирівнювали і реституційну вимогу [5, с.14].

Як зазначають вчені П. Гуйван, П. Лоранц щодо питання запровадження конструкції посесорного позову у вітчизняну цивілістику, слід детально проаналізувати існуючі доктринальні напрацювання та європейський досвід. Зокрема, необхідно встановити, є посесорний позов тільки віндикаційним, чи він охоплює всі можливі вимоги, який суб'єктний склад такого домагання. Одним із основних завдань має бути виявлення обсягу повноважень нетитульного володільця: чи можна їх прирівняти до повноважень особи, наділеної титулом. Фактичне ототожнення законного (титульного) та узукапієнта (давнісного) володільців можемо зустріти у літературі [5, с. 15; 6, с.8].

З аналізу норм цивільного законодавства виходить, що наразі відсутні норми про володіння як фактичне панування над річчю, які б враховували можливість його існування окремо від права власності на майно (непохідного від права власності), що варто визнати одним із серйозних його недоліків. А так введення посесорного позову на практиці є просто неможливим.

З аналізу судової практики випливає, що наша правова система хоч і визначила право володіння як речове право на чуже нерухоме майно, проте на практиці воно не має свого застосування. У зв'язку із цим, необхідно відмежувати право володіння від речових прав на чуже нерухоме майно. Вважаємо прийнятним було б право володіння у ЦК України виокремити в окремій главі, що повинно розпочинати розділ про власність й інші речові права та не обмежуватись тільки як право на чуже майно, тим паче, що на практиці це не виправдовується [7, с.23].

Неможливо оминати увагою можливість впровадження концепції «книжного володіння», неодноразово також піднімалося серед науковців, підставою вчені вважають проблеми застосування віндикаційного позову в разі самовільного заняття земельної ділянки.

Суть проблеми, як відзначає Т. Третьак, полягає в тому, з яким позовом власник земельної ділянки має звертатися до суду з

віндикаційним чи негативним. Автор продовжує, що практичне значення цього питання полягає в тому, що в разі застосування віндикаційного позову будуть діяти правила про позовну давність, якщо позивач пропустить строк позовної давності, то суд, за заявою відповідача, повинен відмовити в задоволенні віндикаційного позову. Застосування негативного позову робить неможливим пропуск строку позовної давності у зв'язку з тим, що створення перешкод у користуванні є тривалим і триває навіть на момент розгляду справи. Віндикаційний позов застосовується не тоді, коли власник позбавлений права володіння, а коли річ вибуває з володіння власника. Власник, з володіння якого вибула річ, зберігає володіння (чи право володіння). Водночас власник має право вибрати позов. Він може звернутися з позовом про захист права власності або він же може звернутися з позовом про захист володіння. Практичне значення розмежування цих позовів полягає в тому, що ці позови будуть мати різний предмет доказування [8, с.51-59].

Погоджуємось із науковим висновком Т. Третьяк, що підставою «припинення права володіння» як критерій розмежування віндикаційного та негативного позовів неправильно. У цій частині захист права власності чи володіння на нерухоме майно нічим принципово не відрізняється від захисту цих же прав на рухомі речі. У разі викрадення рухомої речі ні власник, ні володілець не втрачають володіння. Річ лише вибуває з їхнього володіння. Викладене дає підстави для висновку, що концепція «книжного володіння» нічим не допомагає поліпшити процес захисту речових прав, навіть більше, може призвести до втрати посесорного захисту. У зв'язку із цим її впровадження в судовій практиці видається недоцільним. [9, с. 151].

Німецьке цивільне уложення приділяє уваги більше питанням самозахисту цивільних прав, називаючи його «самодопомогою» (§229), який також є можливим за умови, якщо можливість вимагати відновлення порушеного права від органів влади відсутня або є ризик, що без негайного втручання здійснення цивільного права ускладниться або стане неможливим [10, с.45]. У такому випадку власник має право протидіяти протиправному позбавленню права власності або подати позов про припинення порушення права власності [10, с. 248-249].

Аналогічні інститути захисту права власності діють і в Україні. Всі засоби, яких вживає особа з метою припинення порушення й ліквідації його наслідків шляхом впливу на порушника самотійно, власними зусиллями без звернення до компетентних державних органів, слід розглядати як засоби неюрисдикційного захисту (самозахисту) [11, с. 113].

Аналіз особливостей розвитку судової процедури захисту речових прав в Європейському союзі (далі ЄС), варто зазначити, що у формуванні

єдиних критеріїв правового захисту вагома роль належить Європейському суду з прав людини (European Court of Human Rights, далі ЄСПЛ).

При розгляді ЄСПЛ, у яких йдеться про порушення норми ст. 1 Протоколу 1, Суд виходить з аналізу трьох частин норми у їх сукупності:

- 1) принцип мирного володіння майном;
- 2) порушення такого принципу;
- 3) контроль за здійсненням права на мирне володіння майном.

Для застосування принципу мирного володіння майном необхідні наступні умови:

1) наявність майна у значенні, яке надається йому ст. 1 Першого Протоколу 1, а також практикою ЄСПЛ;

2) наявність порушення (обмеження, невизнання або будь-якого іншого втручання у мирне володіння власністю особи);

3) наявність контролю за її використанням [12, с.453].

Досліджуючи питання захисту права власності, необхідно зазначити про позицію ЄСПЛ, відповідно до якої позбавлення майна, може бути виправданим, тільки якщо доведена наявність «інтересів суспільства». Будь-яке втручання у володіння майном має задовольняти принцип пропорційності. ЄСПЛ неодноразово зазначав, що має бути встановлений баланс між інтересами суспільства та вимогою захисту основних прав особи. Складним і нормативно невирішеним є питання вилучення з мотивів суспільної необхідності майна [13, с. 265-268].

Щодо вітчизняного законодавства, то на разі в Україні відсутній єдиний нормативно-правовий акт, який передбачає порядок і правові наслідки націоналізації майна, що негативно сприймається ЄСПЛ.

Закон України, що набув чинності 07 березня 2022 року «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» [14] стосується саме належності майна агресору.

Отже, на основі проведеного порівняльного аналізу речово-правових способів захисту прав власності, нами відмічено, що більшість способів є аналогічними та подібними як у вітчизняному законодавстві так і ЄС. однак потрібно відмітити, що є певні прогалини, які ми вважаємо за необхідність потрібно усунути. Зокрема:

1. Практичне застосування посесорного позову, шляхом виокремлення глави про право володіння у ЦК України, що повинно розпочинати розділ про власність й інші речові права та не обмежуватись тільки як право на чуже майно, тим паче, що на практиці це не виправдовується.

2. Прийняти на законодавчому рівні єдиний нормативно-правовий акт, який передбачає порядок і правові наслідки націоналізації майна.

Література :

1. Цивільний кодекс України: станом на 01 березня 2016 року. Відом. Верхов. Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356 (зі змінами).
2. Сурженко О. А., Способи захисту майнових цивільних прав. Актуальні проблеми приватного права : матеріали XVII наук.-практ. конф., присвяч. 97-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 22 лют. 2019 р.). Харків : Право, 2019. С.223-226
3. Соловійов О.М. Визнання права власності (деякі аспекти проблеми). Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав : матеріали науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова (Харків, 16 грудня 2020 р.). Харків, 2020. С.106- 108.
4. Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона) / пер. с франц. В.Захватаев; отв. ред. А. Довгерт. Киев: Истина, 2006. 1008 с.
5. Гуйван П.Д. Особливості посесорного захисту речового права упродовж набувальної давності. Часопис цивілістики. 2020. №38. С. 12-17.
6. Лоренц Д.В. Виндикация: юридическая природа и проблемы реализации : автореф. дисс. ... канд.. юрид. наук. 12.00.03. Краснодар, 2008. 26 с.
7. Майка Н. В. Набуття речових прав на чуже нерухоме майно в цивільному праві в Україні: дис ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Тернопіль, 2018. 228 с.
8. Третьяк Т.О. Проблеми застосування віндикаційного та негаторного позовів, які застосовуються як засоби захисту права власності та інших речових прав на земельну ділянку, порушених через недотримання правил добросусідства . Sciences of Europe. 2019. Т. 3. Вип. 35. С. 51–59.
9. Третьяк Т.О. Особливості володіння земельними ділянками. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2020 № 46. С. 148-152
10. Гражданское уложение Германии = Bürgerliches Gesetzbuch Deutsch-landsmit Einführungs gesetz: Вводный закон к Гражданскому уложению / пер. с нем., В. Бергманн, введ., сост. Москва: Волтерс Клувер, 2006. 816 с.
11. Ляшевська Л.І., Хлисту́н О.В. Правова природа самозахисту цивільних прав як засіб протидії цивільним правопорушенням. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. № 51. С. 110-114

12. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Офіційний вісник України. 2006. № 32. С. 453.

13. Калінюк А.Л., Толочко О.О. Практика європейського суду з прав людини з питань захисту права власності: теоретичні та практичні проблеми застосування. Захист прав людини: міжнародний та вітчизняний досвід: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (16 травня 2019 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. С.265-268.

14. Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів: Закон України від 03.03.2022 року №2116-IX URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20#Text> (дата звернення 09.11.2022 р.)

*Паращук Лілія Георгіївна,
к.ю.н., викладач кафедри цивільного права і процесу
юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Сендецька Ілона Володимирівна,
здобувачка вищої освіти юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету*

ЦИВІЛІСТИЧНА ПРИРОДА ДОГОВОРУ ПРО ПАТРОНАТ НАД ДИТИНОЮ: ЗАСТОСУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ В УКРАЇНІ

Однією із форм сімейного виховання є патронат над дитиною, який передбачає надання комплексу послуг з тимчасового догляду та виховання дітей у сім'ї патронатного вихователя на період подолання дитини та батьків складних життєвих обставин та/або на період прийняття рішення про набуття дитиною статусу дитини - сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування.

У Конвенції ООН про права дитини наголошено, що діти мають зростати в сімейному середовищі в атмосфері щастя, любові та розуміння, а сім'ям має бути надано необхідні захист і підтримку [1].

Романюк У. визначає поняття патронату над дітьми, як договірну, платну, строкову форму влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, здійснювану на професійній основі фахівцем-патронатним вихователем як його особисте заняття задля виховання, реабілітації та здійснення догляду над дитиною [2, с. 108].

Відповідно до ст. 253 СК України за договором про патронат орган опіки та піклування передає дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування на виховання у сім'ю іншої особи (патронатного